

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

---

Program nauczania przedsiębiorczości
- załącznik do projektu
„Innowacyjne metody kształcenia w obrębie przedsiębiorczości”
w liceum ogólnokształcącym

Powstały pod kierownictwem Lidii Nogowskiej

Lublin, 2013

Lider Projektu:
Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania
Rozwoju Gospodarczego
"OIC Poland"
www.oic.lublin.pl

Partner:
Wyższa Szkoła Ekonomii
i Innowacji w Lublinie
www.wsei.lublin.pl

Spis treści

1. Wstęp
2. Ogólne założenia programu
3. Cele kształcenia ogólnego
4. Cele ogólne kształcenia w zakresie podstaw przedsiębiorczości
5. Opis założonych osiągnięć uczniów i treści programowe
6. Sposoby osiągania celów
7. Metody sprawdzania osiągnięć ucznia
8. Kryteria oceny
9. Literatura i źródła informacji

1. Wstęp

Przedsiębiorczość, jako jedna z kompetencji kluczowych, oznacza zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmuje kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Stanowi wsparcie dla indywidualnych osób nie tylko w ich codziennym życiu prywatnym i społecznym, ale także w ich miejscu pracy pomagając im uzyskać świadomość kontekstu ich pracy i zdolność wykorzystywania szans. Jest podstawą bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub handlowym lub w nich uczestniczą. Powinny one obejmować świadomość wartości etycznych i promować dobre zarządzanie. Konieczna wiedza obejmuje zdolność identyfikowania dostępnych możliwości działalności osobistej, zawodowej lub gospodarczej, w tym szerszych zagadnień stanowiących kontekst pracy i życia ludzi, takich jak ogólne rozumienie zasad działania gospodarki, a także szanse i wyzwania stojące przed pracodawcami i organizacjami.

Postawa przedsiębiorcza charakteryzuje się inicjatywnością, aktywnością, niezależnością i innowacyjnością zarówno w życiu osobistym i społecznym, jak i w pracy. Obejmuje również motywację i determinację w kierunku realizowania celów, czy to osobistych, czy wspólnych, zarówno prywatnych jak i w pracy.

Osoby przedsiębiorcze powinny być świadome zagadnień etycznych związanych z przedsiębiorstwami oraz tego, w jaki sposób mogą one wywoływać pozytywne zmiany, np. poprzez sprawiedliwy handel lub przedsięwzięcia społeczne.

Osoba przedsiębiorcza powinna posiadać kompetencje społeczne obejmujące pełny zakres zachowań przygotowujących osoby do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym, szczególnie w społeczeństwach charakteryzujących się coraz większą różnorodnością.

Kompetencje społeczne są związane z dobrem osobistym i społecznym, które wymaga świadomości, w jaki sposób można zapewnić sobie optymalny poziom zdrowia fizycznego i psychicznego, rozumianego również jako zasób danej osoby i jej rodziny oraz bezpośredniego otoczenia społecznego, a także wiedzy, w jaki sposób może się do tego przyczynić odpowiedni styl życia. Dla powodzenia w kontaktach interpersonalnych i uczestnictwie społecznym niezbędne jest rozumienie zasad postępowania i reguł zachowania ogólnie przyjętych w różnych społeczeństwach i środowiskach. Osoby powinny interesować się rozwojem społeczno – gospodarczym najbliższego otoczenia i kraju. Dlatego też, niniejszy program jest wzbogacony o treści z zakresu ekonomii społecznej.

Ekonomia społeczna to sfera łącząca aktywność gospodarczą z realizacją celów społecznych. Szacuje się, że w przedsiębiorstwach społecznych w Europie pracuje około 10 milionów ludzi, a spółdzielnie zrzeszają blisko 150 milionów Europejczyków. We Włoszech, uznawanych za kraj dynamicznego rozwoju przedsiębiorczości społecznej, działa ponad 160 tysięcy spółdzielni. W 2010 r. w Polsce zarejestrowanych było 12 tys. fundacji i 71 tys. stowarzyszeń (nie licząc Ochotniczych Straży Pożarnych, których jest 16 tys.). Najwięcej organizacji w stosunku do liczby mieszkańców zlokalizowanych jest w województwach: mazowieckim, dolnośląskim, warmińsko-mazurskim, pomorskim, lubuskim i zachodniopomorskim. W całym kraju rejestruje się rocznie średnio ok. 4 tys. nowych

stowarzyszeń i niemal 1 tys. fundacji. Można szacować, że zatrudnienie w sektorze ekonomii społecznej odpowiada ok. 100 tys. pełnych etatów. Te przykłady pokazują, jak ogromny potencjał gospodarczy i ludzki zlokalizowany jest w tej grupie podmiotów. Nie sposób więc pomijać ekonomii społecznej w procesie edukacji uczniów. Mówiąc, więc o kształtowaniu postaw przedsiębiorczych u uczniów, nie sposób nie wspomnieć o właśnie takiej formie aktywności gospodarczej, która z jednej strony dostarcza wiedzy o innych formach prowadzenia działalności a z drugiej uwrażliwia na potrzeby innych ludzi od najmłodszych lat. Wiąże się to jednak z koniecznością wprowadzania pojęć związanych z ekonomią społeczną do programów nauczania. Nie można bowiem mówić, o szerokich horyzontach myślowych młodzieży, nie przekazując im treści związanych z tą dziedziną rozwoju gospodarki, która uwzględnia również aspekt społeczny.

Opracowany program do nauczania podstaw przedsiębiorczości obejmuje w całości podstawę programową - Podstawy przedsiębiorczości – IV etap edukacyjny.

Program zawiera uszczegółowione cele zawarte w podstawie programowej i wskazuje odpowiadające im osiągnięcia ucznia. Wskazuje w jaki sposób zaplanować jego realizację aby uczeń zdobył określoną wiedzę, umiejętności przyjmował właściwe postawy.

Zaproponowano różnorodne formy i metody pracy z uczniami stosownie do treści i kształtowanych umiejętności. Rolą nauczyciela korzystającego z tego programu będzie uwzględnienie potrzeb i preferencji swoich uczniów. Program zawiera sposoby i kryteria oceniania.

Wsparciem przy realizacji programu są opracowane innowacyjne produkty: Test „Edukacja – Zawód”. Pomiar osobowych uwarunkowań edukacyjno – zawodowych (Instrukcja korzystania z narzędzia) oraz Symulacyjna Gra Decyzyjna (w tym podręcznik dla prowadzącego zajęcia i materiał dla uczniów).

2. Ogólne założenia programu

Program nauczania przedsiębiorczości, wyposażony jest w szczegółowe wskazówki organizowania i realizacji zajęć. Podane są propozycje rozwiązań metodycznych w proponowanych scenariuszach zajęć do każdej jednostki metodycznej. Program uwzględnia podstawowe zagadnienia ujęte w obowiązującej podstawie programowej.

Broszura programowa zawiera cele kształcenia ogólnego, które przewidziane są do realizacji na III i IV etapie edukacyjnym zamieszczone w podstawie kształcenia ogólnego. Kształcenie ogólne stanowi integralną całość i jest fundamentem wykształcenia umożliwiającego zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich późniejsze doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces kształcenia się przez całe życie.

Zamieszczenie celów kształcenia ogólnego w tym opracowaniu, ułatwi realizatorom programu planowanie i realizację zadań wynikających z programu nauczania i określanie celów szczegółowych. Zakłada się również, że zmobilizuje nauczycieli do współpracy w zakresie maksymalnego poszerzania i integrowania wiedzy oraz rozwój i doskonalenie nabytych umiejętności. Cele ogólne określone w podstawie programowej, są osiąmane poprzez realizację treści programowych i kształtowanie umiejętności uczniów

określonych w podstawach programowych poszczególnych przedmiotów. Jednym z takich przedmiotów są podstawy przedsiębiorczości. Głównymi celami tego przedmiotu jest przygotowanie ucznia do planowania własnej kariery, podejmowania decyzji, umiejętnego komunikowania się i etycznego funkcjonowania we współczesnej gospodarce. Realizacja programu przedsiębiorczości, rozszerzonego o zastosowanie innowacyjnych narzędzi takich jak: Test „Edukacja –Zawód” oraz Symulacyjna Gra Decyzyjna, wspiera osiągnięcie celów ogólnych określonych w podstawie programowej. Pozwala również na wyposażenie uczniów w umiejętności niezbędne do podejmowania działalności ukierunkowanej na użytek społeczny i kształtowanie postaw otwartości, solidarności, zdolności podejmowania ryzyka, społecznego zaangażowania oraz odpowiedzialności.

Kształcenie ogólne stanowi integralną całość i jest fundamentem wykształcenia umożliwiającego zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich późniejsze doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces kształcenia się przez całe życie.

3. Cele kształcenia ogólnego

W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych określone są cele kształcenia ogólnego, które osiągane są w trakcie realizacji programów poszczególnych przedmiotów.

Kształcenie ogólne stanowi integralną całość i jest fundamentem wykształcenia umożliwiającego zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich późniejsze doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces kształcenia się przez całe życie.

Celem kształcenia ogólnego określonego dla III i IV etapu edukacyjnego jest:

- 1) przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk;
- 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- 3) kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego na III i IV etapie edukacyjnym należą:

- 1) czytanie – umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, prowadząca do osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa;
- 2) myślenie matematyczne – umiejętność wykorzystania narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz formułowania sądów opartych na rozumowaniu matematycznym;
- 3) myślenie naukowe – umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- 4) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;
- 6) umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji;
- 7) umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się;
- 8) umiejętność pracy zespołowej.

Jednym z najważniejszych zadań szkoły na III i IV etapie edukacyjnym jest kontynuowanie kształcenia umiejętności posługiwania się językiem polskim, w tym dbałości o wzbogacanie zasobu słownictwa uczniów. Wypełnianie tego zadania należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły na III i IV etapie edukacyjnym jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, na zajęciach z różnych przedmiotów.

Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów. W procesie kształcenia ogólnego szkoła na III i IV etapie edukacyjnym kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej.

W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji. Szkoła podejmuje odpowiednie kroki w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji. Wiadomości i umiejętności, które uczeń zdobywa na III i IV etapie edukacyjnym opisane są, zgodnie z ideą europejskich ram kwalifikacji, w języku efektów kształcenia. Cele kształcenia sformułowane są w języku wymagań ogólnych, a treści nauczania oraz oczekiwane umiejętności uczniów sformułowane są w języku wymagań szczegółowych.

Szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela. Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości. Nauczanie uczniów z niepełnosprawnościami, w tym uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się.

Na III i IV etapie edukacyjnym wymaga się od uczniów także wiadomości i umiejętności zdobytych na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji – poczynając od wyboru kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu.

Łącznie III i IV etap edukacyjny zapewniają wspólny i jednakowy dla wszystkich zasób wiedzy w zakresie podstawowym. Na IV etapie edukacyjnym możliwe jest ponadto kształcenie w zakresie rozszerzonym o istotnie szerszych wymaganiach w stosunku do zakresu podstawowego.

Podstawy przedsiębiorczości realizowane są tylko na etapie IV w zakresie podstawowym. Nauczyciele tego przedmiotu są zobowiązani do uwzględniania powyższych założeń w trakcie realizacji tego innowacyjnego programu nauczania.

4. Cele ogólne kształcenia w zakresie podstaw przedsiębiorczości

I. Komunikacja i podejmowanie decyzji.

Uczeń wykorzystuje formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej; podejmuje decyzje i ocenia ich skutki, zarówno pozytywne, jak i negatywne.

II. Gospodarka i przedsiębiorstwo.

Uczeń wyjaśnia zasady funkcjonowania przedsiębiorstwa i sporządza prosty biznesplan; charakteryzuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i instytucji rynkowych oraz rolę państwa w gospodarce; analizuje aktualne zmiany i tendencje w gospodarce świata i Polski; rozróżnia i porównuje formy inwestowania i wynikające z nich ryzyko.

III. Planowanie i kariera zawodowa.

Uczeń opisuje mocne strony swojej osobowości; analizuje dostępność rynku pracy w odniesieniu do własnych kompetencji i planów zawodowych.

IV. Zasady etyczne.

Uczeń wyjaśnia zasady etyczne w biznesie i w relacjach pracownik-pracodawca, potrafi ocenić zachowania pod względem etycznym.

5. Opis założonych osiągnięć uczniów i treści programowe

1. Człowiek przedsiębiorczy.

W wyniku realizacji procesu kształcenia uczeń:

- 1) przedstawia cechy, jakimi charakteryzuje się osoba przedsiębiorcza;
- 2) rozpoznaje zachowania asertywne, uległe i agresywne; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej;
- 3) rozpoznaje mocne i słabe strony własnej osobowości; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej;
- 4) charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania;
- 5) zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie;
- 6) analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która zgodnie z zasadami etyki odniosła sukces w życiu zawodowym;
- 7) podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach, i ocenia skutki własnych działań;
- 8) stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska;
- 9) przedstawia drogę, jaką dochodzi się własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta;
- 10) zna prawa konsumenta oraz wymienia instytucje stojące na ich straży; przedstawia zasady składania reklamacji w przypadku niezgodności towaru z umową;
- 11) odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych; wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów

2. Rynek – cechy i funkcje

W wyniku realizacji procesu kształcenia uczeń:

- 1) charakteryzuje społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania, odwołując się do przykładów z różnych dziedzin;
- 2) rozróżnia czynniki wytwórcze (praca, przedsiębiorczość, kapitał, ziemia i informacja) i wyjaśnia ich znaczenie w różnych dziedzinach gospodarki;
- 3) wymienia podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków;
- 4) wyjaśnia okrężny obieg pieniądza w gospodarce rynkowej;
- 5) omawia transformację gospodarki Polski po 1989 r.;
- 6) charakteryzuje czynniki wpływające na popyt i podaż;
- 7) wyznacza punkt równowagi rynkowej na prostych przykładach.

3. Instytucje rynkowe.

W wyniku realizacji procesu kształcenia uczeń:

- 1) rozróżnia formy i funkcje pieniądza;
- 2) wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne;
- 3) oblicza procent od kredytu i lokaty bankowej, ocenia możliwość spłaty zaciągniętego kredytu przy określonym dochodzie;
- 4) wyjaśnia mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych na przykładzie

- Giedy Papierów Wartościowych w Warszawie;
- 5) wskazuje różnicę między różnymi rodzajami papierów wartościowych;
  - 6) wymienia podstawowe wskaźniki giełdowe i wyjaśnia ich wagę w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie;
  - 7) rozróżnia formy inwestowania kapitału i dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji oraz okresu inwestowania;
  - 8) oblicza przewidywany zysk z przykładowej inwestycji kapitałowej w krótkim i długim okresie;
  - 9) charakteryzuje system emerytalny w Polsce i wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością zawodową, a wysokością emerytury;
  - 10) analizuje oferty banków, funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych i funduszy emerytalnych.

4. Państwo, gospodarka.

W wyniku realizacji procesu kształcenia uczeń:

- 1) wymienia i charakteryzuje ekonomiczne funkcje państwa;
- 2) opisuje podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego;
- 3) przedstawia przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę;
- 4) wymienia źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa;
- 5) wyjaśnia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę;
- 6) charakteryzuje narzędzia polityki pieniężnej;
- 7) identyfikuje rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania oraz stopy inflacji;
- 8) wyjaśnia wpływ kursu waluty na gospodarkę i handel zagraniczny;
- 9) charakteryzuje zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce;
- 10) wyszukuje informacje o aktualnych tendencjach i zmianach w gospodarce świata i Polski;
- 11) wskazuje największe centra finansowe i gospodarcze na świecie;
- 12) ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji.

5. Przedsiębiorstwo.

W wyniku realizacji procesu kształcenia uczeń:

- 1) charakteryzuje otoczenie, w którym działa przedsiębiorstwo;
- 2) omawia cele działania przedsiębiorstwa oraz sposoby ich realizacji;
- 3) sporządza projekt własnego przedsiębiorstwa oparty na biznesplanie;
- 4) rozróżnia podstawowe formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstwa;
- 5) opisuje procedury i wymagania związane z zakładaniem przedsiębiorstwa;
- 6) omawia zasady pracy zespołowej i wyjaśnia, na czym polegają role lidera i wykonawcy; omawia cechy dobrego kierownika zespołu;
- 7) identyfikuje i analizuje konflikty w zespole i proponuje metody ich rozwiązania szczególnie w drodze negocjacji;
- 8) omawia etapy realizacji projektu oraz planuje działania zmierzające do jego realizacji;
- 9) charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym;
- 10) charakteryzuje czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa.

6. Rynek pracy

W wyniku realizacji procesu kształcenia uczeń:

- 1) omawia mierniki i skutki bezrobocia dla gospodarki oraz sposoby walki z bezrobociem;
- 2) wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka;
- 3) analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim;
- 4) wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje;
- 5) rozróżnia sposoby zatrudnienia pracownika i interpretuje podstawowe przepisy Kodeksu pracy, w tym obowiązki i uprawnienia pracownika i pracodawcy;
- 6) sporządza dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy;
- 7) przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej i uczestniczy w niej w warunkach symulowanych;
- 8) charakteryzuje różne formy wynagrodzeń i oblicza swoje wynagrodzenie brutto i netto; wypełnia deklarację podatkową PIT, opierając się na przykładowych danych;
- 9) rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w roli pracodawcy i pracownika; wyjaśnia zjawisko mobbingu w miejscu pracy oraz przedstawia sposoby przeciwdziałania.

6. Sposoby osiągnięcia celów

Planujący proces edukacyjny nauczyciel, dokonując analizy podstawy programowej, poznaje cele kształcenia i treści nauczania. Sam musi sobie odpowiedzieć na pytanie jak osiągnąć te założone cele. Odpowiedzi na to pytanie powinny znaleźć się w programie nauczania. W programie muszą się znaleźć informacje o sposobie organizacji procesu nauczania. To nauczyciel jest prawdziwym autorem realizowanego programu nauczania i on najlepiej wie, jak zorganizować proces nauczania w swojej klasie. Musi poznać podstawę programową, przemyśleć ją i zaplanować własny sposób realizacji. Może się oczywiście posiłkować znanymi mu programami.

Niniejsza propozycja zawiera różne sposoby organizacji procesu kształcenia i sposoby rozwiązań metodycznych każdej jednostki lekcyjnej.

Plan osiągnięcia celów szczegółowych zawartych w podstawie programowej został opracowany w rozdziałach podzielonych zgodnie z podziałem celów ogólnych w podstawie programowej. Nauczyciel korzystający z tego programu może dokonywać zmian w kolejności realizacji treści programowych zgodnie z własnymi preferencjami, możliwościami szkoły a co najważniejsze predyspozycjami uczniów.

Obszar I Komunikacja i podejmowanie decyzji. – 9 godzin

1. Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń:

- wykorzystuje formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej;
- podejmuje decyzje i ocenia ich skutki, zarówno pozytywne, jak i negatywne.

2. Treści nauczania – wymagania szczegółowe

<i>L.p.</i>	<i>Temat lekcji</i>	<i>Treści nauczania - wymagania szczegółowe /pozycja w PP)</i>	<i>Pojęcia kluczowe i zagadnienia szczegółowe</i>	<i>Sugerowane formy i metody pracy</i>	<i>Środki dydaktyczne</i>	<i>Uwagi</i>
1.	Umiejętności interpersonalne	(1-1) przedstawia cechy, jakimi cechuje się osoba przedsiębiorcza (1-5) zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie	Umiejętności interpersonalne Normy grupowe Kontrakt	Pogadanka, sesja plakatowa praca w grupach, praca indywidualna, analiza przypadku, burza mózgów	Ekran, rzutnik multimedialny Pisaki, Duże arkusze papieru.	
2.	Bariery komunikacji interpersonalnej	(1-8)stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji i prezentacji własnego stanowiska	Bariery komunikacji Komunikat Ja	Sesja plakatowa, dyskusja kierowana, praca w grupach, praca indywidualna, drama	Prezentacja multimedialna.	
3.	Komunikacja niewerbalna jako element komunikacji interpersonalnej	(1-8) stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji i prezentacji własnego stanowiska (6-7) przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej i uczestniczy w niej w warunkach symulowanych	Komunikacja niewerbalna Mimika Autoprezentacja	praca w grupach, praca indywidualna, drama, pokaz pogadanka	Prezentacja multimedialna, plansze z napisami.	

4.	Zachowania asertywne	(1-1)przedstawia cechy, jakimi cechuje się osoba przedsiębiorcza (1-2)rozpoznaje zachowania asertywne, uległe i agresywne, odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej (1-3)rozpoznaje mocne słabe strony własnej osobowości, odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej	Asertywność Zachowania asertywne Obszary asertywności Postawa asertywna Postawa uległa Postawa agresywna	Pogadanka z elementami dyskusji, praca w grupach, praca indywidualna, test, , burza mózgów	Plakaty z napisami: Twoje prawa asertywne, Typy zachowań.	
5.	Prawa asertywności, mówienie „nie”	(1-5)zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie (1-8) stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji i prezentacji własnego stanowiska	Prawa asertywne	Wykład informacyjny praca indywidualna, grupowa, zespołowa drama, dyskusja kierowana, sesja plakatowa	Plakaty z napisami: Prawa asertywności, schemat odmowy.	
6.	Konflikty w zespole.	(5-6)omawia zasady pracy zespołowej i wyjaśnia na czym polegają role lidera i wykonawcy; omawia cechy dobrego kierownika zespołu (5-7)identyfikuje i analizuje konflikty w zespole i proponuje metody ich rozwiązania, szczególnie w drodze negocjacji	Konflikt Fazy konfliktu Konflikt interpersonalny Konflikt grupowy Strategie rozwiązywania konfliktów	Burza mózgów, pogadanka, praca indywidualna, grupowa, Test sprawdzający wiedzę i umiejętności typu otwartego	Plakaty z napisami: fazy konfliktu, strategie rozwiązywania konfliktów, korzyści i straty w konflikcie.	
7.	Jak negocjować?	(5-7) identyfikuje i analizuje konflikty w zespole, proponuje metody ich rozwiązania, szczególnie w drodze negocjacji	Negocjacje Fazy konfliktu Negocjacje miękkie Negocjacje twarde Negocjacje rzeczowe	Scenki, wykład, praca grupowa, Kwestionariusz obserwacji negocjacji Pytania sprawdzające Drama-negocjacje, pokaz, dyskusja kierowana.	Prezentacja-fazy negocjacji negocjacje miękkie ,negocjacje twarde ,negocjacje rzeczowe Zasady stosowane w negocjacjach.	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

8.	Rozwój człowieka	(1-3)rozpoznaje mocne słabe strony własnej osobowości, odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej (1-5)zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie (6-2) wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka	Osobowość Temperament Typ osobowości Ekstrawersja Introwersja	Wykład informacyjny, praca indywidualna, grupowa, zespołowa., dyskusja kierowana, burza mózgów	Ekran i rzutnik multimedialny. Tablica interaktywna Prezentacja-typy osobowości wg Hipokratesa, Hollanda, wg cenionych wartości.	
9.	Procesy w grupie, role grupowe i społeczne	(1-4) charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania (1-9)przedstawia drogę, jaką dochodzi się do własnych praw w roli członka zespołu, pracownika , konsumenta	Grupa Grupa społeczna Rola w grupie Style kierowania	praca indywidualna, grupowa, zespołowa., burza mózgów, dyskusja kierowana, pogadanka, grupowe podejmowanie decyzji	Prezentacja multimedialna- role grupowe, fazy rozwoju grupy, cechy dobrego lidera.	

Obszar II Gospodarka i przedsiębiorstwo – 27 godzin

1. Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń:

- Uczeń wyjaśnia zasady funkcjonowania przedsiębiorstwa i sporządza prosty biznesplan;
- charakteryzuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i instytucji rynkowych oraz rolę państwa w gospodarce;
- analizuje aktualne zmiany i tendencje w gospodarce świata i Polski;
- rozróżnia i porównuje formy inwestowania i wynikające z nich ryzyko.

2. Treści nauczania – wymagania szczegółowe

lp.	Temat lekcji	Treści nauczania - wymagania szczegółowe /pozycja w PP)	Pojęcia kluczowe i zagadnienia szczegółowe	Sugerowane formy i metody pracy	Środki dydaktyczne	Uwagi
1.	Otoczenie przedsiębiorstwa.	(5-1)charakteryzuje otoczenie w którym działa przedsiębiorstwo (w tym przedsiębiorstwo społeczne); (5-2)omawia cele działania przedsiębiorstwa oraz sposoby ich realizacji(w tym przedsiębiorstwo społeczne); .	1. Pojęcia związane z otoczeniem w którym działa przedsiębiorstwo 2. Elementy otoczenia: bezpośredniego i pośredniego. 3. Wpływ elementów otoczenia na działalność przedsiębiorstwa.	Pogadanka, metoda przypadków, sesja plakatowa praca w grupach, praca indywidualna.	Komputer i projektor, tablica interaktywna pisaki, duże arkusze papieru, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
2.	Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw.	(5-4) rozróżnia podstawowe formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstwa(w tym przedsiębiorstw społeczne);.	1. Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw 2. Formy, w jakich może być prowadzona indywidualna działalność gospodarcza; 3. Przedsiębiorczość społeczna, przedsiębiorstwo społeczne.	Pogadanka, praca z filmem np. z portalu nbp, praca indywidualna, praca w grupach-praca z tekstem.	Komputer, tablica interaktywna, film dydaktyczny, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
3	Zakładanie przedsiębiorstwa – procedury i wymagania.	(5-5) opisuje procedury i wymagania związane z zakładaniem przedsiębiorstwa. (5-8) omawia etapy realizacji projektu oraz planuje działanie zmierzające do jego realizacji.	1. Reguły rządzące życiem gospodarczym. 2. Procedury i wymagania związane z zakładaniem przedsiębiorstwa. 3. Urzędowe dokumenty – formalności przy zakładaniu firmy.	Pogadanka, praca z filmem np. z portalu nbp, praca w grupach i z całą klasą, praca indywidualna, ćwiczenie z wykorzystaniem druków i formularzy.	Komputer, tablica interaktywna, film dydaktyczny, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
4	Projektuję przedsiębiorstwo-	(5-5) opisuje procedury i wymagania związane z	1. Istota oraz cel sporządzania biznes	Pokaz, burza mózgów,	Komputer, tablica	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	biznesplan.	zakładaniem przedsiębiorstwa. (1-11) odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych, wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów.	planu; 2. Typowy układ biznes planu; 3. Marketingowy wymiar biznes planu.	praca indywidualna, grupowa, zespołowa.	interaktywna, film dydaktyczny lub prezentacja multimedialna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
5	Społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania.	(2-1) charakteryzuje społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania odwołując się do przykładów z różnych dziedzin.	1. Podstawowe pytania ekonomiczne oraz odpowiedzi na nie w zależności od systemu gospodarczego; 2. Pojęcia: gospodarowanie, rynek, barter, konkurencja, materialne czynniki produkcji; 3. Cechy gospodarek a cele gospodarowania w zależności od systemu gospodarczego (ekonomiczny wymiar gospodarowania).	Praca grupowa i z całą klasą, praca indywidualna, drzewo decyzyjne.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, pisaki, duże arkusze papieru, zeszyt ćwiczeń ucznia.	
6	Popyt i podaż podstawowymi determinantami gospodarki. Mechanizm rynkowy.	(2-6) charakteryzuje czynniki wpływające na popyt i podaż; (2-7) wyznacza punkt równowagi rynkowej na prostych przykładach	1. Popyt i podaż oraz czynniki je warunkujące. 2. Prawo popytu i podaży oraz graficzna interpretacja tych praw; 3. Podstawowe pojęcia ekonomiczne: punkt równowagi rynkowej, nadwyżka rynkowa, niedobór rynkowy; 4. Istota mechanizmu równowagi rynkowej.	Pogadanka, metoda przypadków, praca indywidualna, praca w grupach.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń ucznia.	
7	Podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków.	(2-3) wymienia podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków.	1. Rynek i wolna przedsiębiorczość; 2. Funkcje rynku; 3. Podział rynku wg kryteriów (charakterystyka).	Pogadanka z elementami dyskusji, praca z prezentacją multimedialną, mapa myśli, praca indywidualna, praca w grupach,	Komputer i projektor, tablica interaktywna, pisaki, duże arkusze papieru, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
8	Rola pieniądza w gospodarce.	(2-4) wyjaśnia okólny obieg pieniądza w gospodarce rynkowej;	1. Historia pieniądza; 2. Pieniądz: pojęcie, funkcje, właściwość;	Wykład informacyjny z wykorzystaniem	Komputer i projektor, tablica	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		(3-1)rozdziela formy i funkcje pieniądza.	<ol style="list-style-type: none"> Istota wartości pieniądza; Rola pieniądza w gospodarce (obieg okrężny). 	prezentacji multimedialnej o pieniądzu, port folio, praca indywidualna, grupowa, zespołowa	interaktywna, pisaki, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
9	Transformacja gospodarki Polski po 1989 r.	(2-5)omawia transformację gospodarki Polski po 1989 r. (6-1)omawia mierniki i skutki bezrobocia dla gospodarki oraz sposoby walki z bezrobociem	<ol style="list-style-type: none"> Zjawiska poprzedzające procesy transformacyjne; Plan L. Balcerowicza oraz jego skutki dla polskiej gospodarki; Prywatyzacja – jej ekonomiczny i społeczny wymiar Współczesne wyzwania polskiej gospodarki – bezrobocie; Ekonomia społeczna szansą na aktywizację grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. 	Pogadanka, pokaz, dyskusja, praca indywidualna, grupowa, zespołowa, sesja plakatowa.	Do dyskusji metodą metaplanu: - prostokątna tablica, magnesy - papier szary, pakowy o wymiarach 145/122cm - kartki w trzech jasnych kolorach o określonych kształtach.	
10	Test sprawdzający wiedzę i umiejętności (z tematów 1-9)			Test sprawdzający wiedzę i umiejętności typu otwartego i/lub zamkniętego		
11	Instytucje rynkowe i ich rola w gospodarce.	(3-2)wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne.	<ol style="list-style-type: none"> Rola banku centralnego i banków komercyjnych w systemie gospodarczym państwa. Parabanki . Rola funduszy inwestycyjnych w gospodarce. 	Wykład informacyjny, elementy dyskusji, praca indywidualna, praca zespołowa.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
12	System emerytalny w Polsce.	(3-2)wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne; (3-9)charakteryzuje system emerytalny w Polsce i wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością zawodową a wysokością emerytury; (6-8) charakteryzuje różne	<ol style="list-style-type: none"> Ubezpieczenie: pojęcie oraz cel; Rodzaje ubezpieczeń (w tym ubezpieczenia zdrowotnego); Cechy systemu emerytalnego w Polsce; Ponadto pojęcia: - wynagrodzenie za pracę, - wynagrodzenie brutto, wynagrodzenie netto, - deklaracje podatkowe. 	Pogadanka, pokaz, praca indywidualna, grupowa, zespołowa, komiks, plakat, kolaż skojarzeń.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, pisaki, duże arkusze papieru, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		formy wynagrodzeń i oblicza swoje wynagrodzenie brutto i netto; wypełnia deklaracje PIT opierając się na przykładowych danych				
13	Ubezpieczenia: instytucje ubezpieczeniowe oraz fundusze emerytalne.	(3-10)analizuje oferty (...) firm ubezpieczeniowych i funduszy emerytalnych.	1. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, KRUS; 2. Otwarte Fundusze Emerytalne; 3. Powszechne Towarzystwa Emerytalne.	Pogadanka, pokaz, dyskusja, praca indywidualna, grupowa, zespołowa	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
14	Ekonomiczny wymiar funkcjonowania państwa. Przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę.	(4-1)wymienia i charakteryzuje ekonomiczne funkcje państwa; (4-3)przedstawia przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę.	1. Państwo i jego funkcje w gospodarce; 2. Narzędzia polityki państwa; 3. Zakres oddziaływania państwa na gospodarkę.	Wykład konwersatoryjny, dyskusja, praca indywidualna, sesja plakatowa.	komputer i projektor, tablica interaktywna, pisaki, duży szary papier; karteczki samoprzylepne, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
15	Mierniki wzrostu gospodarczego.	(4-2)opisuje podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego.	1. Pojęcie wzrostu i rozwoju gospodarczego; 2. Podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego: PKB, PNB, DN. 3. Związki między miernikami wzrostu gospodarczego a poziomem życia ludzi.	Pogadanka, dyskusja konferencyjna, praca indywidualna, grupowa, zespołowa.	komputer i projektor, tablica interaktywna, roczniki statystyczne ew. www.gus.gov.pl zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
16	Źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa.	(4-4)wymienia źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa.	1. Budżet państwa oraz jego funkcje; 2. Dochody państwa; 3. Wydatki państwa. 4. Ruch okrężny dochodów i wydatków w gospodarce.	Wykład informacyjny, pokaz, dyskusja konferencyjna, praca indywidualna, grupowa.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
17	Wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę.	(4-5)wyjaśnia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę.	1. Pojęcie deficytu budżetowego i długu publicznego; 2. Wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na zachowania uczestników rynku. 3. Konsekwencje długu publicznego.	Pogadanka, pokaz, objaśnienie, praca indywidualna, grupowa, zespołowa, analiza przypadku.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

18	Narzędzia polityki pieniężnej.	(4-6)charakteryzuje narzędzia polityki pieniężnej.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Narzędzia polityki pieniężnej banku centralnego. 2. Stopa rezerw obowiązkowych; 3. Stopa redyskontowa; 4. Operacje otwartego rynku. 	Wykład konwersatoryjny, metoda sytuacyjna, praca indywidualna zespołowa, metoda graficznego zapisu: rybi szkielet.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
19	Inflacja. Zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce.	(4-7)identyfikuje rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania oraz stopy inflacji; (4-9)charakteryzuje zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojęcie cyklu koniunkturalnego; 2. Fazy cyklu koniunkturalnego; 3. Inflacja, jej rodzaje i przyczyny; 4. Cechy dobrej koniunktury. 	Pogadanka, pokaz, dyskusja, analiza przypadku.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń ucznia.	
20	Wpływ kursu waluty na gospodarkę i handel zagraniczny.	(4-8)wyjaśnia wpływ kursu waluty na gospodarkę i handel zagraniczny.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojęcie oraz funkcje kursu waluty. 2. Rodzaje kursów walutowych 3. Czynniki wpływające na kurs waluty. 4. Rola Europejskiego Banku Centralnego w zakresie waluty euro. 	Wykład informacyjny, pokaz, metoda sytuacyjna, praca indywidualna, grupowa.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń ucznia.	
21	Tendencje zmian w gospodarce świata i Polski.	(4-10)wyszukuje informacje o aktualnych tendencjach zmianach w gospodarce świata i Polski.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Unia Europejska – jej polityczny i ekonomiczny wymiar funkcjonowania; 2. Droga Polski do UE; 3. Rola Polski w UE. 	Wykład konwersatoryjny, metoda JIGSAW, praca indywidualna, grupowa.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
22	Globalizacja.	(4-11)wskazuje największe centra finansowe i gospodarcze na świecie; (4-12)ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Międzynarodowe organizacje gospodarcze; 2. Centra finansowe i gospodarcze na świecie. 3. Oddziaływanie globalizacji na poziom życia i model konsumpcji. 	Wykład informacyjny, praca z prezentacją multimedialną, praca indywidualna, grupowa	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
23	Kredyty a lokaty. Co się bardziej opłaca?	(3-3)oblicza procent od kredytu i lokaty bankowej, ocenia możliwość spłaty zaciągniętego kredytu przy określonym dochodzie; (5-10)charakteryzuje czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojęcie i funkcje kredytów. Różnica między kredytem a pożyczką. 2. Potrzeby kredytowe a możliwość spłaty kredytu (zdolność kredytowa) 3. Oprocentowanie kredytu. Podatek 	Wykład konwersatoryjny, metoda sytuacyjna, praca indywidualna, grupowa, ćwiczenia.	komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

			Belki. 4. Kapitalizacja odsetek.			
24	Mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych Wskaźniki giełdowe .	(3-4)wyjaśnia mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych na przykładzie GPW w Warszawie; (3-6)wymienia podstawowe wskaźniki giełdowe i wyjaśnia ich wagę w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie; (3-8)oblicza przewidywany zysk z przykładowej inwestycji kapitałowej w krótkim i długim okresie.	1. Mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych na przykładzie GPW w Warszawie. 2. Podstawowe wskaźniki giełdowe. Rodzaje transakcji (rynek pierwotny, rynek wtórny). 3. Zysk i ryzyko na giełdzie papierów wartościowych. 4. Czynniki spekulacyjny na giełdzie.	Wykład informacyjny, pokaz (wirtualna wycieczka po GPW), praca indywidualna, grupowa.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
25	Charakterystyka różnych rodzajów papierów wartościowych	(3-5)wskazuje różnicę między różnymi rodzajami papierów wartościowych.	1. Pojęcie oraz rodzaje papierów wartościowych. 2. Wybrane papiery wartościowe i ich cechy: akcje, obligacje, czeki, weksle.	Wykład konwersatoryjny, pokaz, metoda sytuacyjna, praca indywidualna, grupowa.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
26	Formy inwestowania kapitału	(3-7)rozdziela formy inwestowania kapitału i dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji oraz okresu inwestowania; (3-10)analizuje oferty banków i funduszy inwestycyjnych.	1. Formy inwestowania kapitału (m.in. obligacje, nieruchomości, złoto, diamenty, dzieła sztuki) 2. Obszary ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji i okresu inwestowania. 3. Oferty inwestycyjne oraz ich analiza (na co zwracać uwagę)	Pogadanka z elementami dyskusji, praca indywidualna, praca w grupach, burza mózgów, mapa myśli praca z tekstem źródłowym.	Komputer i projektor, tablica interaktywna, samoprzylepne karteczki, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
27	Test sprawdzający wiedzę i umiejętności(z tematów 12-26)			Test sprawdzający wiedzę i umiejętności typu otwartego i/lub zamkniętego		

Obszar III

Planowanie i kariera zawodowa - 9 godzin

1. Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń:

- opisuje mocne strony swojej osobowości;
- analizuje dostępność rynku pracy w odniesieniu do własnych kompetencji i planów zawodowych.

2. Treści nauczania – wymagania szczegółowe

<i>l. p.</i>	<i>Temat lekcji</i>	<i>Treści nauczania - wymagania szczegółowe /pozycja w PP)</i>	<i>Pojęcia kluczowe i zagadnienia szczegółowe</i>	<i>Sugerowane formy i metody pracy</i>	<i>Środki dydaktyczne</i>	<i>Uwagi</i>
1.	Charakterystyka osób odnoszących sukcesy zawodowe	(1-6) analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która zgodnie z zasadami etyki odniosła sukces w życiu zawodowym; (6-2) wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka.	Kariera Kariera zawodowa Podstawowe zasady etyki Sukces, Sukces zawodowy Sukces osobisty a sukces zawodowy Motywacja, motyw Aktywność zawodowa Role społeczne Zachowanie w różnych sytuacjach	<ul style="list-style-type: none"> • Praca z całym zespołem, w grupach i praca indywidualna. • Pogadanka, • Dyskusja wielokrotna • Ćwiczenia 	Materiały zgromadzone przez uczniów - Życiorysy znanych właścicieli firm Plakaty, Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
2.	Czy jestem przedsiębiorczy?	(1-3) rozpoznaje mocne i słabe strony własnej osobowości; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej; (1-4) charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania.	Osobowość, Mocne strony, Słabe strony Osoba przedsiębiorcza	<ul style="list-style-type: none"> • Praca z całym zespołem, w grupach i praca indywidualna • Pogadanka, burza mózgów, ćwiczenia, dyskusja na forum, 	Arkusze analizy SWOT Charakterystyka osoby przedsiębiorczej Komputer i projektor, tablica interaktywna, zeszyt ćwiczeń dla ucznia.	
3.	Gdzie mogę znaleźć pracę?	(6-4) wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje; (6-3) analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim; (6-6) sporządza dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy;	Oferta, Oferta pracy Predyspozycje Rynek pracy Rynek lokalny, Rynek regionalny, krajowy, europejski Dokumenty aplikacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • praca z całym zespołem • praca w grupach • praca indywidualna • ćwiczenia • gra symulacyjna 	Różne oferty pracy dokumenty określające e rynki pracy wzór CV wzór listu motywacyjnego	
4.	Czym mogę zaimponować pracodawcy?	(6-7) przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej i uczestniczy w niej w warunkach symulowanych.	Rozmowa kwalifikacyjna	<ul style="list-style-type: none"> • praca z całym zespołem, • praca w grupach • praca indywidualna • inscenizacja, • dyskusja • pogadanka 	Wytyczne do rozmowy kwalifikacyjnej, Scenariusze inscenizacji przedstawiającej	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

				<ul style="list-style-type: none"> ćwiczenia 	różne wersje rozmowy kwalifikacyjnej	
5.	Sposoby i podstawy prawne zatrudniania pracowników	(6_5) rozróżnia sposoby zatrudnienia pracownika i interpretuje podstawowe przepisy Kodeksu pracy, w tym obowiązki i uprawnienia pracownika i pracodawcy.	Zatrudnienie, Sposoby zatrudnienia, Kodeks pracy, Obowiązki, Uprawnienia, Pracownik, pracodawca	<ul style="list-style-type: none"> praca z całym zespołem, praca w grupach praca indywidualna sesje plakatowe, dyskusja na forum,. 	Kodeks pracy Przykładowe zakresy czynności pracowników Przykładowe umowy o pracę	
6.	Istota i znaczenie planowania. Planowanie własnych działań	(1_5) zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie.	Planowanie, Działanie, Zadanie, Cel, Inwestowanie w siebie,	<ul style="list-style-type: none"> praca z całym zespołem, praca w grupach praca indywidualna pogadanka, mini wykład pokaz, mapa mentalna, dyskusja, ćwiczenia 	Plany własne dziennie, tygodniowe, roczne Zeszyt ćwiczeń; Wzór mapy mentalnej	
7.	Ścieżka mojej kariery	(1_9) przedstawia drogę, jaką dochodzi się własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta.	Pracownik Konsument Członek zespołu Własne prawa Ścieżka kariery	<ul style="list-style-type: none"> praca z całym zespołem, praca w grupach praca indywidualna metoda przypadków Dyskusja ćwiczenia 	Testy diagnozujące predyspozycje , zakres czynności pracownika , prawa i obowiązki konsumenta	
8.	Czy znam swoje prawa jako konsumenta i podejmuję właściwe decyzje?	(1-10) zna prawa konsumenta oraz wymienia instytucje stojące na ich straży; Przedstawia zasady reklamacji w przypadku niezgodności towaru z umową (1-7) podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach, i ocenia skutki własnych działań.	Decyzja, Informacja, Skutek, Reklamacja	<ul style="list-style-type: none"> praca z całym zespołem, praca w grupach praca indywidualna ćwiczenia diagram podejmowania decyzji metoda przypadków dyskusja 	Arkusze analizy własnych działań. Własne plany pracy Kodeks pracy	
9.	Bezrobocie	(6-1) omawia mierniki i skutki bezrobocia dla gospodarki oraz sposoby walki z bezrobociem.	Bezrobocie Miernik bezrobocia Skutek bezrobocia	<ul style="list-style-type: none"> praca z całym zespołem, praca w grupach praca indywidualna pogadanka wstępna, dyskusja, mini wykład. 	Przepisy o prawach konsumenta film np. z portalu nbp informacje prasowe i roczniki statystyczne – informacje o bezrobociu; materiał - „Bezrobocie na Marsie” jeden dla trzech osób	

Obszar IV

Zasady etyczne – 3 godziny

1. Cele ogólne

Uczeń:

- wyjaśnia zasady etyczne w biznesie i w relacjach pracownik-pracodawca,
- potrafi ocenić zachowania pod względem etycznym.

2. Treści nauczania – wymagania szczegółowe

L.p.	Temat lekcji	Treści nauczania - wymagania szczegółowe (pozycja w PP)	Pojęcia kluczowe i zagadnienia szczegółowe	Sugerowane formy i metody pracy	Środki dydaktyczne	Uwagi
1.	Etyka na co dzień Etyka w biznesie	(1-6) analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która zgodnie z zasadami etyki odniosła sukces zawodowy (1-9) przedstawia drogę, jaką dochodzi się własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta (6-9) rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w roli pracodawcy i pracownika; wyjaśnia zjawisko lobbingu w miejscu pracy oraz przedstawia sposoby przeciwdziałania.	Etyka, Wartości moralne Hierarchia wartości Etos, Dylemat etyczny Etyka zawodowa Kodeks etyczny Nieuczciwa konkurencja Reputacja firmy Społeczna odpowiedzialność biznesu	<ul style="list-style-type: none"> • Mini wykład, • dyskusja kierowana, ćwiczenia słownikowe i praktyczne • Praca indywidualna, zespołowa, sesja plakatowa 	ekran, rzutnik multimedialny pisaki, duży arkusz papieru kartka papieru formatu A4 dla każdego uczestnika kartki papieru w różnych kolorach	
2.	Etyka w przedsiębiorstwie	(5-9) charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym (6-9) rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w roli pracodawcy i pracownika; wyjaśnia zjawisko lobbingu w miejscu pracy oraz przedstawia sposoby przeciwdziałania.	Dyskryminacja Kultura organizacyjna Mobbing Molestowanie seksualne	<ul style="list-style-type: none"> • Pogadanka, • praca grupowa, 	ekran, rzutnik multimedialny, materiały pomocnicze wg zał. nr 1, 2, 3, odbitki kserograficzne dla każdego uczestnika	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

3.	Etyka w państwie Etyka w odniesieniu do własności niematerialnej	(5-9)charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym (1-9) przedstawia drogę, jaką dochodzi się własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta.	Korupcja Szara strefa Lobbying Własność intelektualna, Prawo autorskie, Prawo własności przemysłowej, Know-how Wynalazek Znak towarowy	<ul style="list-style-type: none"> • Pogadanka, • prezentacja multimedialna, • dyskusja kierowana, • dyskusja otwarta, • praca grupowa 	ekran, rzutnik multimedialny pisaki, duży arkusz papieru	
----	---	--	--	---	---	--

Innowacyjne narzędzia w nauczaniu podstaw przedsiębiorczości

- Test „Edukacja - Zawód”. Pomiar osobowych uwarunkowań edukacyjno-zawodowych;
- Symulacyjna Gra Decyzyjna .

12 godzin

Lp.	Temat lekcji	Wykorzystanie narzędzia w planowaniu kariery edukacyjnej i zawodowej licealistów	Sugerowane formy i metody pracy	Środki dydaktyczne	Uwagi
1-2	Test „Edukacja - Zawód”. Pomiar osobowych uwarunkowań edukacyjno - zawodowych.	Diagnoza czynników warunkujących podjęcie decyzji o wyborze kierunku studiów wyższych i zawodu.	Praca z komputerem – ćwiczenia interaktywne z wykorzystaniem Testu „Edukacja - Zawód”, ćwiczenia praktyczne, pogadanka.	Komputery z dostępem do Internetu, instrukcja korzystania z narzędzia Test „Edukacja - Zawód”. Pomiar osobowych uwarunkowań edukacyjno - zawodowych.	
3-12	Symulacyjna Gra Decyzyjna Czas rozgrywki zasadniczej 1,2,3,4,5,6 okresów(w czasie jednej godz. lekcyjnej od jednego do nawet trzech okresów decyzyjnych na ostatnich zajęciach)	Nabycie wiedzy, umiejętności i postaw charakterystycznych dla kompetentnej, przedsiębiorczej osoby na poziomach: ekonomii, zarządzania i przedsiębiorczości.	Praca z komputerem – ćwiczenia w warunkach laboratoryjnych z wykorzystaniem Symulacyjnej Gry Decyzyjnej, ćwiczenia praktyczne, pogadanka.	Komputery (wyposażone w Pakiet Office od wersji 2000 lub nowszy – wersja arkusza kalkulacyjnego Excel 2000 lub wyższa. Uruchomienie gry możliwe jest również w środowisku wolnego oprogramowania OpenOffice (wersja 3.3 lub wcześniejsze), wprowadzenie do Symulacyjnej Gry Decyzyjnej – materiał dla uczniów, podręcznik dla prowadzącego zajęcia z zakresu przedsiębiorczości z wykorzystaniem Symulacyjnej Gry Decyzyjnej, podręcznik do Testu edukacji zawodowej (jako materiał do którego nauczyciel ma się odwołać - tabelka z propozycją ról w odniesieniu do wyników testu), prezentacja PowerPoint.	

Zakłada się, że zajęcia będą prowadzone metodami aktywizującymi. Szczególną uwagę zwraca się na kierowanie indywidualną pracą uczniów poprzez, między innymi, zlecenie wykonania różnorodnych ćwiczeń zamieszczonych w zeszytach ćwiczeń w trakcie lekcji, po zajęciach lekcyjnych w celu utrwalania wiadomości i doskonalenia nabytych umiejętności, w trakcie przygotowywania się do następnych zajęć. Taki sposób pracy umożliwia indywidualizację pracy ucznia. Dyskusja w trakcie zajęć pozwala na porównywanie sposobu patrzenia przez poszczególnych uczniów na te same problemy. Zakłada się, że nauczyciele będą odwoływali się do wykonanych, domowych prac uczniów w trakcie zajęć lekcyjnych.

Ocena przygotowania ucznia do kolejnych zajęć będzie składową oceną z poszczególnych lekcji.

Zakłada się, że większość zajęć będzie prowadzona w pracowniach komputerowych lub z wykorzystaniem komputerów z możliwością korzystania z Internetu.

Kształtowanie umiejętności uczniów w zakresie korzystania z aktualnych przepisów, obowiązujących aktów prawnych i bieżących informacji o stanie gospodarki pozwoli na innowacyjny sposób pracy z uczniem pozwalający na wdrażanie się do pracy w zmieniającej się rzeczywistości.

Korzystanie z różnych aktów prawnych, analiza obowiązujących przepisów oraz praca metodą przypadków pozwoli na doskonalenie umiejętności czytania ze zrozumieniem. Elementy aktualnie obowiązujących aktów prawnych będą znajdowały się również jako załączniki w ćwiczeniach dla uczniów. Umożliwi to dokonywanie ich analizy w odpowiednim tempie przez poszczególne osoby co jest zgodne z zasadą indywidualizacji kształcenia.

Proponuje się również aby nowatorskie opracowania wybranych zagadnień zamieszczane były na gazetkach szkolnych lub w specjalnie przygotowanym miejscu do promocji osiągnięć uczniów. Pozwoli to na propagowanie niekonwencjonalnych rozwiązań problemów przez uczniów i będzie jednocześnie dla nich wyróżnieniem.

Zakłada się, że każdy uczeń założy portfolio, w którym będzie gromadził prace własne, wyniki prac opracowanych przez grupę w trakcie zajęć, materiały, które będzie przygotowywał na poszczególne zajęcia oraz materiały których tematyka go zainteresuje.

Zaproponowany program nauczania przedsiębiorczości, jak każdy program nauczania powinien być zawsze dostosowywany do potrzeb i preferencji uczniów, z którymi będziecie Państwo pracować oraz do własnych predyspozycji i warunków szkoły.

7. Metody sprawdzania osiągnięć ucznia

Dla ułatwienia planowania pracy z uczniami i planowaniu sposobów sprawdzania osiągnięć uczniów przytaczamy wytyczne dotyczące bezpośrednio oceniania uczniów zawarte w obecnie obowiązującym (w roku 2012)¹ Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych.

Ocenianiu podlegają:

- 1) *osiągnięcia edukacyjne ucznia;*
- 2) *zachowanie ucznia.*

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej, określonej w odrębnych przepisach, i realizowanych w szkole programów nauczania uwzględniających tę podstawę.

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego.

Ocenianie wewnątrzszkolne ma na celu:

1. *informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie;*
2. *udzielanie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu swojego rozwoju;*
3. *motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu;*
4. *dostarczenie rodzicom (prawnym opiekunom) i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce, zachowaniu oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia;*
5. *umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.*

Ocenianie wewnątrzszkolne obejmuje:

1. *formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych;*
2. *ustalenie kryteriów oceniania zachowania;*
3. *ocenianie bieżące i ustalanie śródrocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz śródrocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania, według skali i w formach przyjętych w danej szkole;*

Szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego określa statut szkoły, z uwzględnieniem przepisów rozporządzenia.

Nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców (prawnych opiekunów) o:

1. *wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania;*

¹ Celowo nie podaje się numeru rozporządzenia gdyż w aktach prawnych wprowadzane są ciągle zmiany, które każdy nauczyciel powinien śledzić i stosować zgodnie z aktualnie obowiązującymi zaleceniami

2. sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów;
3. warunkach i trybie uzyskania wyższej niż przewidywana rocznej (semestralnej) oceny klasyfikacyjnej z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych.

Oceny są jawne dla ucznia i jego rodziców (prawnych opiekunów):

1. Na wniosek ucznia lub jego rodziców (prawnych opiekunów) nauczyciel uzasadnia ustaloną ocenę w sposób określony w statucie szkoły.
2. Na wniosek ucznia lub jego rodziców (prawnych opiekunów) sprawdzone i ocenione pisemne prace kontrolne oraz inna dokumentacja dotycząca oceniania ucznia są udostępniane do wglądu uczniowi lub jego rodzicom (prawnym opiekunom).

Nauczyciel jest obowiązany, na podstawie opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej, dostosować wymagania edukacyjne, do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom.

Nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem na obowiązkowych i dodatkowych zajęciach edukacyjnych, odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.

Klasyfikacja śródroczna polega na okresowym podsumowaniu osiągnięć edukacyjnych ucznia z zajęć edukacyjnych, określonych w szkolnym planie nauczania, i zachowania ucznia oraz ustaleniu - według skali określonej w statucie szkoły - śródrocznych ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i śródrocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania.

Klasyfikacja roczna polega na podsumowaniu osiągnięć edukacyjnych ucznia z zajęć edukacyjnych, określonych w szkolnym planie nauczania, i zachowania ucznia w danym roku szkolnym oraz ustaleniu rocznych ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania, według skali.

Oceny bieżące i śródroczne oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych ustala się według skali określonej w statucie szkoły.

Roczne (semestralne) oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych, ustala się w stopniach według następującej skali:

1. stopień celujący - 6;
2. stopień bardzo dobry - 5;
3. stopień dobry - 4;
4. stopień dostateczny - 3;
5. stopień dopuszczający - 2;
6. stopień niedostateczny - 1.

Sprawdzanie i ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczniów powinno dostarczyć informacji dotyczących zakresu i poziomu nabytej wiedzy, umiejętności i prezentowanych postaw określonych w podstawie programowej.

Ocenianie postaw może być dokonywane w aspekcie przygotowania i poszukiwania informacji, przygotowania się do dyskusji i funkcjonowania w zespole. Jest możliwe dzięki prowadzeniu obserwacji (ocena pracy i zaangażowania w prace grupy) i analizie umiejętności prezentowania zdobytej wiedzy.

Proponuje się stosowanie następujących metod sprawdzania osiągnięć uczniów:

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

---

- sprawdziany pisemne (test na zakończenie realizacji działu podstawy programowej, test na zakończenie lekcji, zagadnienia programowe, krótkie sprawdziany – kartkówki);
- obserwację ukierunkowaną na pracę w zespole umiejętność prezentowania własnych umiejętności, zaangażowanie w pozyskiwanie i analizowanie źródeł informacji;
- samoocenę i ocenę koleżeńską

Inne sposoby oceniania pracy uczniów polegają na określaniu wartości wykonywanych zadań ucznia związanych z:

- przygotowaniem się do kolejnych zajęć;
- prowadzeniem portfolio zawierającym wykonane prace indywidualne lub grupowe i tematyczne zbiory materiałów
- wykonaniem poszczególnych ćwiczeń w zeszytach ćwiczeń;
- zaangażowaniem, wartością merytoryczną i sposobem zaprezentowania realizowanych projektów;

Ocenianie osiągnięć uczniów powinno być dokonywane systematycznie, zgodnie z obowiązującą skalą ocen.

Szczegółowe sposoby oceniania uczniów i kryteria będą podane w planie realizacji poszczególnych zadań zawartych w programie nauczania.

8. Kryteria oceny

Najistotniejszym elementem decydującym o wartości wystawianych uczniowi ocen jest kryterium, czyli miernik służący za podstawę oceny. Zmienność ocen szkolnych związana jest z doбором kryteriów dokonanym przez oceniającego nauczyciela. Kryteria oceny powinien dobierać nauczyciel zgodnie z celami kształcenia. Niejednokrotnie stosowane kryteria przez nauczyciela są rezultatem modyfikacji kryteriów zalecanych przez autorów programów, podręczników i dydaktyków. Zakłada się, że po dokonaniu analizy podstaw programowych nauczyciel powinien wyodrębnić zbiór kryteriów dydaktycznych i utworzyć ich hierarchię pod względem przyporządkowania treściom podstawowym i ponadpodstawowym.

Poniżej podany jest zestaw kryteriów na poszczególne oceny szkolne i zestaw kryteriów odnoszących się bezpośrednio do umiejętności określonych w podstawie programowej.

Dobierając przedstawione kryteria, modyfikując je lub opracowując własne należy pamiętać o wspieraniu indywidualnego rozwoju ucznia. Ważna jest ocena wiedzy ale również istotna jest ocena postępów, pobudzanie rozwoju umysłowego, rozwijanie uzdolnień i zainteresowań, wdrażanie do systematycznej pracy, ukierunkowanie samodzielności, motywowanie do dalszej pracy.

Obiektywizm oceniania zwiększa rzetelny i trafny pomiar badanych osiągnięć. Zapewnić to może między innymi, wykorzystywanie różnych narzędzi pomiaru dydaktycznego.

Przedstawione w programie propozycje kryteriów oceniania mogą być w pełni wykorzystane ale mogą też być inspiracją dla nauczycieli do opracowywania i ciągłego doskonalenia własnych kryteriów. Najważniejsze jest aby w pełni uwzględniały indywidualne predyspozycje uczniów. Refleksyjna analiza własnych działań i umiejętne korzystanie z przedstawianych propozycji pozwoli na właściwy dobór kryteriów a co za tym idzie ocenianie wspierające rozwój uczniów.

Kryteria oceniania osiągnięć dydaktycznych uczniów

Umiejętności uczniów określone w wymaganiach szczegółowych podstawy programowej mogą być traktowane jako podstawowe i ponadpodstawowe.

Stosowanie podstawowych umiejętności w sytuacjach złożonych do rozwiązywania trudnych nietypowych problemów, określane jest podczas oceny uczniów na poziomie ponadpodstawowym.

Poniżej treści pozwalające na osiągnięcie wymagań szczegółowych przyporządkowane zostały do grup celów ogólnych. Wszystkie wymagania szczegółowe mieszczą się w podstawowym poziomie wymagań. Podajemy również przykłady kiedy wykorzystanie wiedzy i zdobytych umiejętności można traktować jako ponadpodstawowe.

Szczegółowe kryteria oceny osiągnięć uczniów znajdują się w scenariuszach poszczególnych lekcji.

I. Komunikacja i podejmowanie decyzji

<i>Cele ogólne</i>	<i>Poziom podstawowy</i>	<i>Poziom ponadpodstawowy (przykładowe propozycje)</i>	<i>Uwagi</i>
<p>Uczeń wykorzystuje formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej; podejmuje decyzje i ocenia ich skutki, zarówno pozytywne, jak i negatywne.</p>	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje zachowania asertywne, uległe i agresywne; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej; 		
	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania; 	<ul style="list-style-type: none"> krytycznie ocenia pełnione role i własne zachowania 	
	<ul style="list-style-type: none"> podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach i ocenia skutki własnych działań; 	<ul style="list-style-type: none"> podejmuje racjonalne decyzje w skomplikowanych sytuacjach, opierając się na posiadanych informacjach, ocenia skutki własnych działań i podaje propozycje innych rozwiązań 	
	<ul style="list-style-type: none"> stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska; 		
	<ul style="list-style-type: none"> omawia zasady pracy zespołowej i wyjaśnia, na czym polegają role lidera i wykonawcy; omawia cechy dobrego kierownika zespołu; 		
<p>II. Gospodarka i przedsiębiorstwo.</p>			
<p>Uczeń wyjaśnia zasady funkcjonowania przedsiębiorstwa i sporządza prosty biznesplan; charakteryzuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i instytucji rynkowych oraz rolę państwa w gospodarce; analizuje aktualne zmiany i tendencje w gospodarce świata i Polski; rozróżnia i porównuje formy inwestowania i wynikające z nich ryzyko.</p>	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania, odwołując się do przykładów z różnych dziedzin; 		
	<ul style="list-style-type: none"> rozdziela czynniki wytwórcze (praca, przedsiębiorczość, kapitał, ziemia i informacja) i wyjaśnia ich znaczenie w różnych dziedzinach gospodarki; 		
	<ul style="list-style-type: none"> wymienia podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków; 	<ul style="list-style-type: none"> dokonyuje oceny i porównuje różne rynki; 	
	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia okrężny obieg pieniądza w gospodarce rynkowej; 		
	<ul style="list-style-type: none"> omawia transformację gospodarki Polski po 1989 r.; 	<p>Charakteryzuje i dokonuje oceny transformacji;</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje czynniki wpływające na popyt i podaż; 		

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	<ul style="list-style-type: none"> wyznacza punkt równowagi rynkowej na prostych przykładach. 		
	<ul style="list-style-type: none"> rozdziela formy i funkcje pieniądza; 		
	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne; 		
	<ul style="list-style-type: none"> oblicza procent od kredytu i lokaty bankowej, ocenia możliwość spłaty zaciągniętego kredytu przy określonym dochodzie; 		
	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych na przykładzie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie; 		
	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje różnicę między różnymi rodzajami papierów wartościowych; 		
	<ul style="list-style-type: none"> wymienia podstawowe wskaźniki giełdowe i wyjaśnia ich wagę w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie; 		
	<ul style="list-style-type: none"> rozdziela formy inwestowania kapitału i dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji oraz okresu inwestowania; 		
	<ul style="list-style-type: none"> oblicza przewidywany zysk z przykładowej inwestycji kapitałowej w krótkim i długim okresie; 		
	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje system emerytalny w Polsce i wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością zawodową, a wysokością emerytury; 		
	<ul style="list-style-type: none"> analizuje oferty banków, 	<ul style="list-style-type: none"> dokonyuje wyboru najlepszej oferty i uzasadnia wybór 	
	<ul style="list-style-type: none"> funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych i funduszy emerytalnych; 		
	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje ekonomiczne funkcje państwa; 		
	<ul style="list-style-type: none"> opisuje podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego; 		
	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę; 		
	<ul style="list-style-type: none"> wymienia źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa 		
	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę 		
	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje narzędzia polityki pieniężnej; 		

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania oraz stopy inflacji; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia wpływ kursu waluty na gospodarkę i handel zagraniczny; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • wyszukuje informacje o aktualnych tendencjach i zmianach w gospodarce świata i Polski; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje największe centra finansowe i gospodarcze na świecie; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady 		
	<ul style="list-style-type: none"> • oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji. 		
	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje otoczenie, w którym działa przedsiębiorstwo; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • omawia cele działania przedsiębiorstwa oraz sposoby ich realizacji; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • sporządza projekt własnego przedsiębiorstwa oparty na biznesplanie; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia podstawowe formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstwa; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje procedury i wymagania związane z zakładaniem przedsiębiorstwa; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • omawia etapy realizacji projektu oraz planuje działania zmierzające do jego realizacji; 	Prawidłowo opracowuje własny projekt Kieruje grupą opracowującą projekt	
	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa. 		
III. Planowanie i kariera zawodowa.			
	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia cechy, jakimi charakteryzuje się osoba przedsiębiorcza; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje mocne i słabe strony własnej osobowości; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie; 		
Uczeń opisuje mocne strony swojej osobowości; analizuje dostępność rynku pracy w odniesieniu do	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która zgodnie z zasadami etyki odniosła sukces w życiu zawodowym; 	<ul style="list-style-type: none"> • planuje własny przebieg kariery zawodowej w aspekcie obowiązujących przepisów z 	

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

własnych kompetencji i planów zawodowych.		uwzględnieniem posiadanych predyspozycji	
	<ul style="list-style-type: none"> • podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach, i ocenia skutki własnych działań; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia drogę, jaką dochodzi się własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • zna prawa konsumenta oraz wymienia instytucje stojące na ich straży; przedstawia zasady składania reklamacji w przypadku niezgodności towaru z umową; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • omawia mierniki i skutki bezrobocia dla gospodarki oraz sposoby walki z bezrobociem; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia sposoby zatrudnienia pracownika i interpretuje podstawowe przepisy Kodeksu pracy, w tym obowiązki i uprawnienia pracownika i pracodawcy; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • sporządza dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej i uczestniczy w niej w warunkach symulowanych; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje różne formy wynagrodzeń i oblicza swoje wynagrodzenie brutto i netto; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • wypełnia deklarację podatkową PIT, opierając się na przykładowych danych; 		
IV. Zasady etyczne			
Uczeń wyjaśnia zasady etyczne w biznesie i w relacjach pracownik-pracodawca, potrafi ocenić zachowania pod względem etycznym.	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym; 		
	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w roli pracodawcy i pracownika; 	<ul style="list-style-type: none"> • określa kanon zachowań stawiając siebie w roli pracodawcy 	
	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zjawisko mobbingu w miejscu pracy oraz przedstawia sposoby przeciwdziałania. 		

Proponowane kryteria ogólne oceny na poszczególne stopnie szkolne:

Ocena	Kryteria ogólne Uczeń:	uwagi
-------	---------------------------	-------

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Celujący	<ul style="list-style-type: none"> - samodzielnie realizuje zadania dodatkowe; - szczególnie interesuje się wybranymi zagadnieniami związanymi z programem; - potrafi dzielić się zdobytą wiedzą; - przygotowując materiały umiejętnie korzysta z różnych źródeł informacji, - wykorzystuje w praktyce zebrane materiały; - biegle posługuje się wiedzą programową i ponadprogramową; - umiejętnie wykorzystuje wiedzę w różnych sytuacjach nietypowych; - ciekawie organizuje pracę własną; - potrafi zorganizować pracę grupy czy zespołu klasowego; - proponuje do opracowania niekonwencjonalne projekty; - przedstawia pomysły na tworzenie różnych rodzajów podmiotów ekonomii społecznej w najbliższym otoczeniu; - bierze udział w projektach lub konkursach rozwijających przedsiębiorczość; - wykazuje aktywność w zakresie nawiązywania kontaktów z instytucjami wspierającymi przedsiębiorczość; - logicznie powiązuje różne fakty i wydarzenia; - właściwie wnioskuje i umiejętnie formułuje wnioski; - osiąga dobre wyniki olimpiadach przedmiotowych; - uczestniczy w konkursach i przedsięwzięciach organizowanych przez instytucje promujące przedsiębiorczość i aktywność społeczną; 	
Bardzo dobry	<ul style="list-style-type: none"> - w pełni opanował zakres wiadomości objętych programem; - umiejętnie wykorzystuje wiedzę w sytuacjach typowych; - swobodnie posługuje się terminologią z zakresu przedsiębiorczości; - swobodnie posługuje się terminologią z zakresu ekonomii społecznej; - interesuje się przedmiotem; - umiejętnie korzysta z różnych źródeł informacji; - interpretuje nowe sytuacje; - uzasadnia podejmowane decyzje; - aktywnie uczestniczy w pracy w grupach; - pełni różne role w trakcie pracy w grupie; - wykazuje kreatywność w zakresie rozwiązywania skomplikowanych problemów; - przystępuje do konkursów i olimpiad przedmiotowych; 	
Dobry	<ul style="list-style-type: none"> - posługuje się podstawowymi pojęciami; - wykazuje zainteresowanie omawianą problematyką; - poprawnie korzysta ze źródeł informacji; - prawidłowo interpretuje, przetwarza i wykorzystuje uzyskane informacje; - prawidłowo określa związki przyczynowo-skutkowe zjawisk gospodarczych; - samodzielnie rozpoznaje zachodzące prawidłowości w różnego rodzaju podmiotach gospodarczych i społecznych; - aktywnie uczestniczy w zajęciach; - potrafi zastosować wiadomości; - rozwiązuje problemy w sytuacjach typowych; - prawidłowo posługuje się terminologią; - poprawnie wykonuje niezbędne zadania i zalecane ćwiczenia; 	
dostateczny	<ul style="list-style-type: none"> - rozróżnia podstawowe prawidłowości gospodarki rynkowej - wymienia z pamięci podstawowe prawa prawidłowości gospodarki rynkowej - potrafi artykułować cechy własnej osobowości; - zna zasady funkcjonowania mechanizmu rynkowego; - potrafi skorzystać ze wskazanych informacji; - rozwiązuje problemy o średnim stopniu ; - popełnia pomyłki w wykonywanych zadaniach; - rozróżnia podstawowe pojęcia ekonomii społecznej - rozróżnia podstawowe pojęcia z zakresu przedsiębiorczości; 	
dopuszczający	<ul style="list-style-type: none"> - poprawnie, z pomocą nauczyciela, nazywa poznane pojęcia i zjawiska, - potrafi odtworzyć podstawowe wiadomości z pamięci, niekiedy a błędami; - z pomocą nauczyciela rozwiązuje typowe problemy; - posługuje się przykładami ale często stosuje błędną terminologię; - ma trudności z logicznym wiązaniem faktów oraz wnioskowaniem; 	

	<ul style="list-style-type: none"> - potrafi rozpoznać tylko część struktur ekonomicznych, praw i prawidłowości bez dokonywania ich analizy; - wykonuje ćwiczenia w zeszytach ćwiczeń; - współpracuje w zespole w trakcie zajęć; 	
niedostateczny	<ul style="list-style-type: none"> - nie opanował podstawowych wiadomości; - nie zna elementarnego słownictwa - nie potrafi odtworzyć podstawowych zależności ekonomicznych; - nie jest w stanie rozwiązać podstawowych zadań o elementarnym stopniu trudności, nawet przy pomocy nauczyciela; - nie wykonuje poleceń w trakcie lekcji; - nie przygotowuje polecanych wiadomości; 	

W scenariuszach zajęć zostaną podane ogólne sposoby oceniania. Dotyczy:

1. Oceniania wypowiedzi ustnych np.:
  - formułowania zdobytej wiedzy;
  - omówienia wyników pracy grupy,
  - udziału w dyskusji;
  - sposobu autoprezentacji;
  - wygłoszenia przygotowanego referatu;
2. Oceniania prac pisemnych.
3. Zaleca się również wdrażanie uczniów dokonywania samooceny własnej pracy i oceny pracy kolegów z grupy i klasy (ocena koleżeńska). Będzie to możliwe dzięki zapoznaniu uczniów ze szczegółowymi wymaganiami i oczekiwanymi od nich umiejętnościami.

9. Literatura i źródła informacji

Program opracowany został zgodnie z obowiązującymi przepisami zawartymi w:

1. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (rozporządzenie zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17) uaktualnionym 24 lutego 2011.
2. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz.U. Nr 89, poz. 730);
3. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych - uaktualnionym: 23 stycznia 2012.

